

Co to je etika? [1991]

Svět se člověku neotvírá jako nějaký soubor daností, ale jako dějství v čase. To znamená, že na jedné straně nemůžeme dost dobře pochopit lidské jednání, když neznáme minulost, na kterou se jednající člověk nějak odvolává a k níž se nějak vztahuje, ale na druhé straně nemůžeme lidské chování ani jednání chápat, nemáme-li nezbytné porozumění pro to, jak se člověk vztahuje ke své budoucnosti. Nejen promluvě, ale ani jednání člověka neporozumíme bez pochopení, na co je ono promlouvání či jednání odpovědí. A člověk nikdy neodpovídá jen na to, co je aktuálně před ním a kolem něho, nýbrž reaguje také na to, co už minulo a tedy není, ale co si pamatuje a s čím má jisté zkušenosti, a zejména na to, co očekává, co tuší, co třeba jen matně zahlédá jako přicházející budoucnost. A to vše má svou důležitost pro jeho chování a jednání, pro celý způsob, postup a strukturovanost jeho života.

Filosofická disciplína, která se zabývá kořeny či principy a zásadami lidského chování a jednání, bývá nazývána etikou. Na rozdíl od různých věd, které se rovněž zabývají lidským chováním a jednáním, jako je např. antropologická etologie, psychologie a sociologie mravnosti, případně hraniční disciplína sociální psychologie, atd., a také na rozdíl od morální filosofie a morální theologie, které představují spíše dogmatické soustavy a určitou kodifikaci přijatých a ustálených principů mezilidských vztahů a také vztahů člověka k sobě a eventuelně k Bohu či k božství, filosofická etika je především reflexí specifických lidských aktivit v mravní situaci, na kterou odpovídají. Nejde jí tedy ani jenom, ani především o popis fenoménů mravního jednání, nýbrž o pochopení povahy mravních soudů, jejich zdůvodnění a pak praktické aplikace tváří v tvář výzvam, bez nichž fenomén mravní situovanosti nemůže být v plnosti pochopen. V tom smyslu se filosofická etika zajímá jen zcela okrajově o morálku a o místní nebo dobové zvyklosti v té či oné společnosti nebo společenské vrstvě, a přenechává tuto záležitost příslušným odborným vědám.

Jako filosofická disciplína je povinna i ty nejdetailnější problémy ustavičně vztahovat k celku lidského života a k celku světa vůbec, ale zejména filosof, který se rozhodne se jí věnovat, musí zároveň vstupovat jako arbiter doprostřed etické problematiky a sám odpovídat na otázky a výzvy dokonce i situací jen myšlených. Není tomu tak proto, aby demonstroval své vlastní mravní postoje, ale aby ve svém myšlenkovém přístupu k etickým problémům nezůstal stát mimo pole svého zájmu. Tím by si totiž právě filosoficky zadal, ba filosoficky by se deklasoval. To souvisí s tím, že k celku světa nutně náleží ten, kdo se k němu filosoficky vztahuje. Proto tento filosofický vztah ke světu musí nutně zahrnovat v sebe i filosofický vztah k sobě. Abstrahovat od vlastního mravního přístupu je proto filosoficky nepřijatelné, neboť to znamená dělat ze sebe invalidu, ba dokonce přímo si amputovat jednu z nejpodstatnějších stránek lidského pobývání na světě.

Základní otázkou filosofické etiky je povaha mravních norem. V souladu s jedním z nejzatvrzelejších předsudků chápali filosofové tyto normy buď jako objektivní, nebo jako subjektivní. Obojí řešení je však nedostatečné a vadné. Mravní normy nejsou předmětně dány, ale lidé se podílejí nejen na jejich aplikaci, ale také na jejich konstituci. Na druhé straně nejsou záležitost lidské libovůle a svévole, neboť pak by nebylo vůbec možno mluvit o nějakých závazných normách. Mravní normy nemůžeme považovat za univerzální a neměnné, ale za situační a tedy v

jejich adresnosti za osobité a jedinečné. Všechno se zdá nasvědčovat, že k uspokojivějšímu uchopení a interpretaci jejich povahy bude třeba vypracovat docela novou pojmovost a tím nový typ filosofického myšlení. Naléhavost tohoto úkolu je tím větší, že pro moderního člověka ztratila jeho mravní situace a jeho situovanost ve světě vůbec celou jednu dimenzi, totiž přicházející strukturovanou budoucnost, kterou ve své perspektivě a přístupu redukoval na otevřené prázdno, do něhož může svou vůlí svobodně zasahovat. Také tuto otázku je nutno nově promýšlet; tak se stává zřejmým, že další základní otázkou filosofické etiky je lidská mravní svoboda. Toto téma i celá řada témat dalších jen potvrzují to, že každá filosofická disciplína musí představovat filosofii celou, nikoliv pouhou její část nebo složku.

4. 3. 1991